

Asia: VN/35688/2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi lapsiin liittyvien rikosepäilyjen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä

Lausunnonantajan lausunto

Lain nimike

Ensi- ja turvakotien liitto kiittää lausuntopyynnöstä.

Lain soveltamisala on laaja, jolloin herää kysymys siitä, tulisiko lain nimen myös kuvata kokonaisuutta paremmin. Ehdotus: Laki lapsiin liittyvien rikosepäilyjen ja huoltoriitojen selvittämisessä avustavista sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköistä.

1 § Soveltamisala

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa ehdotetun lain soveltamisalan laajentamista nykyisestä Seri-laista. Lain tulee kattaa kaikki alle 18-vuotiaat lapset, jotka ovat mihin tahansa väkivallan muotoon liittyvän rikoksen uhreja. Seri-lain soveltamisala ei nykyisellään ole riittävä, sillä se ei kata kaikkia alle 18-vuotiaita, sillä 16- ja 17-vuotiaat kuuluvat nykyisen lain soveltamisalaan vain erityistilanteissa, mikä asettaa lapset eriarvioiseen asemaan.

Nykyisen lain soveltamisen ulkopuolelle jäävät lapset, joiden epäillään joutuneen todistamaan perheen sisäistä väkivaltaa tai jotka elävät vaativien huoltoriitojen keskellä sekä vapaudenriiston tai ihmiskaupan uhreiksi joutuneet lapset. Seri-laki ei tällä hetkellä tunnusta lähisuhdeväkivallalle altistunutta lasta uhrina, vaikka altistumisen seuraukset ovat tutkitusti verrattavissa muiden väkivallan muotojen seurauksiin. Myös rikosepäilyinä olevat lapset jäävät nykyisen lain ulkopuolelle, jolloin he ovat riskissä jäädä vaille heille kuuluvaa oikeusturvaa, tarvitsemaansa psykososiaalista tukea ja lapsiystävällistä käytäntöä lapsen kuulemisessa.

Kyseessä oleva lakiehdotus säätäisi barnahus-yksiköiden tehtäväksi haastatella lapsia myös vaikeissa huoltoriidoissa, tuomioistuimen pyynnöstä. Tämä tehtävän laajennus on melko suuri. Se edellyttää ehdottomasti vahvempaa panosta myös koordinaatioon sekä järjestöjen mukaan ottamista mahdollisiksi kumppaneiksi.

2 § Yksikön tehtävät

Lapsen kuuleminen rikoksen todistajana. Kynnys lapsen kuulustelemiseen todistajana hänen oman perheensä asioissa on nykyisellään korkea, ja jatkossakin tulee tarkkaan harkita, onko lapsen kuulusteleminen tarpeellista ja miten se toteutetaan. Lapsen kuuleminen todistajana ei saa heikentää lapsen hyvinvointia ja altistaa lasta entistä huonompaan tilanteeseen perheessä. Yksiköissä tulee olla riittävät resurssit lapsen kuulemiselle, myös silloin kun lapsen epäillään todistaneen rikosta. Lapsen kuuleminen todistajana edellyttää erikoisosaamista lapsen ikätasoisesta kehityksestä, mahdollisista erityisen tuen tarpeista ja traumatietoisesta työskentelystä. Lasta ei todistajana saa asettaa asemaan, jossa hänen emotionaalinen turvallisuutensa vaarantuu, ja joka mahdollisesti uudelleen traumatisoi lasta.

Yksikön tehtävänä olisi antaa lapselle ja hänen huoltajilleen ensivaiheen psykososiaalista tukea. Ensivaiheen tuen tulee olla saavutettavissa kohtuullisen lähellä lapsen näkökulmasta. Sekä matkan että ajan saamisen ensivaiheen tukeen tulee olla kohtuullinen. Mikäli lapseen kohdistunut rikosepäilyn arviointi ja ensivaiheen psykososiaalisen tuen tarjoaminen limittyvät toisiinsa ja tapahtuvat samanaikaisesti, on tärkeää huolehtia lapsen ja vanhemman turvallisuudesta selvittämisen prosessin aikana. Rikosepäily ja siihen liittyvä selvittämisen prosessi voivat luoda äkillisen kriisin perheessä ja heikentää luottamusta arviointia tekeviä työntekijöitä kohtaan. Työntekijöillä on valtasuhde rikosepäilyn kohteena olevaan vanhempaan sekä rikosuhriksi epäiltyyn lapseen, jolloin psykososiaalisen tuen vastaanottaminen samassa yksikössä voi tuntua perheestä mahdottomalta. Yksiköissä on turvattava riittävät työntekijäresurssit siten, että eri työntekijät vastaavat selvittämisen prosessista ja ensivaiheen psykososiaalisesta tuesta. Lapset ja vanhemmat tulee ohjata selvittämisen vaiheen jälkeen sellaiseen palveluun, joka tarjoaa näyttöön perustuvaa psykososiaalista tukea väkivallasta selviämiseen ja väkivallan loppumiseen. On olennaista, että palveluketjut toimivat saumattomasti ja yksiköiden vaativan erityistason osaamista konsultatiivisessa ja työnohjauksellisessa roolissa voidaan hyödyntää väkivaltaa kokeneiden alaikäisten lasten tuen ja hoidon kysymyksissä (Stolt, Laajasalo & työryhmä, 2023).

Yksikön tehtävänä olisi selvittää erityisen vaativissa huoltoriidoissa, miten lapsi kokee seikat, joilla on merkitystä arvioitaessa lapsen huoltoon, asumiseen ja tapaamisoikeuteen liittyviä järjestelyjä, ja laatia asiasta lausunto. Uudistus olisi merkittävä muutos yksiköiden toimintatapaan ja vaatisi vaikutusten arviointia sekä yksiköiden työn uudelleen organisointia. Uudistuksen myötä voitaisiin yksiköissä jatkossa haastatella myös niitä lapsia, joihin ei erikseen kohdistu väkivaltaepäilyä. Yksikön selvittelytyötä voitaisiin tällöin suoraan hyödyntää siviiliprosesseissa, mikä parantaisi niiden lasten oikeuksien toteutumista, jotka tällä hetkellä jäävät yksikön erityispalveluiden ulkopuolelle, mutta joiden kohdalla ero- ja huoltoriitatilanne lieveilmiöineen on lapseen kohdistuvaa henkistä väkivaltaa. (Vaitomaa & Särkelä, 2025.)

Yksikön tehtävä kohdassa 4) antaa 2 kohdassa tarkoitettulle lapselle ja hänen huoltajalleen ensivaiheen psykososiaalista tukea. Ehdotamme, että tähän lisätään myös eteenpäin ohjaus oman työvaiheen päätyttyä. Eli kohtaan 4) jatkoksi: Mikäli lapsella tai vanhemmilla on edelleen tarve psykososiaaliselle tuelle, yksiköstä voidaan ohjata heitä lisätuen piiriin.

3 § Moniammatillinen asiantuntijaryhmä

Moniammatillisen yhteistyön vakiinnuttamien osaksi lapsiin kohdistuvien rikosten selvittämistä on kiitettävä tavoite. Samanaikaisesti väkivaltaepäilyn selvittämisen prosessin rinnalla saattaa olla käynnissä muita lasta ja perhettä koskevia, esimerkiksi vaativiin erotilanteisiin liittyviä prosesseja. Eri prosesseihin liittyvien riskien ja haasteiden tunnistaminen on tärkeää lapsen edun näkökulmasta.

Moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä yhteen koottu tieto voisi auttaa saamaan paremman käsityksen lapsen kokonaistilanteesta. (Stolt, Laajasalo & työryhmä, 2023.) Tiedot lapsen olosuhteista tulee perustua ajantasaisiin, luotettaviin ja eri toimijoiden tuottamiin havaintoihin, jotta päätöksenteko tukee lapsen turvallisuutta ja hyvinvointia. Merkittäviä toimijoita lapsen kanssa työskentelyssä voivat olla myös järjestöjen väkivaltatyönpalvelut esimerkiksi vaino- tai pitkittyneisiin väkivaltatilanteisiin liittyen. Järjestöissä olevan tiedon ja osaamisen hyödyntäminen tulisi turvata moniammatillisissa asiantuntijaryhmissä, milloin tietoa niissä tarvitaan. Moniammatillisen asiantuntijaryhmän tulisi voida täydentyä tarvittavilla ja tapauskohtaisilla asiantuntijoilla lapsen tilanteen mukaisesti.

Lastensuojelun edustuksella on keskeinen osa moniammatillisessa asiantuntijaryhmässä lapsen arkisten olosuhteiden havaintotietojen tuottajana ja kun arvioidaan jatkotuen tarpeita. Olisi arvioitava mikä vaikutus moniammatillisen asiantuntijaryhmän toiminnalla on lastensuojelun työhön. Tällä hetkellä sekä lastensuojelun käsittelyajoissa että asiakasmitoituksessa esiintyy merkittäviä alueellisia eroja, ja joka viides lastensuojelun palvelutarpeen arviointi viivästyy lain sallimasta kolmesta kuukaudesta (Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, 2025). Lastensuojelun resurssit olisi nostettava vastaamaan todellisiin tarpeisiin, sillä jo nykyisessä tilanteessa osa lapsista on riskissä jäädä ilman tarvitsemaansa tukea.

Tapauksissa, joissa lapsen arvellaan tarvitsevan psykososiaalista tukea, moniammatillinen työryhmä voisi ohjata lapsen myös järjestöjen ylläpitämiin palveluihin.

4 § Oikeus saada ja antaa tietoja

Yksikön oikeus antaa ja saada tietoja tehtävien hoitamiseksi on tärkeä olla kirjattuna yksiselitteisesti. Kirjaus on sellaisenaan toimiva ja antaa mahdollisuuden toimittaa tutkimuksen aikana kertyneitä tietoja lapsen sosiaali- ja terveystieteiden järjestämiseksi, mikäli tietojen välittäminen on välttämätöntä lapsen tarpeiden mukaisen hoidon järjestämiseksi.

5 § Yksikön henkilöstöä sekä toimitiloja ja toimintavälineitä koskevat vaatimukset

Yksiköiden henkilökunnalla tulee olla erityisosaamista, joka on lakiehdotukseen kirjattu hyvin ydinalueittain, muttei tyhjentyvästi. Henkilökunta vastaa paitsi tutkinnasta, myös suuntaa lasta eteenpäin ja selviytymään kokemastaan. Siksi tarvitaan osaamista myös selviytymisen tukemiseen. Lapsen etua, suojelua ja osallisuutta tulee osata toteuttaa yhtäaikaaisesti lapsen elinympäristössä resilienssiä tukien ja tämä osaaminen olisi hyvä huomioida vaatimuksissa.

ETKL kiittää siitä, että yksiköiden henkilöstön osaamisen kehittämiseksi ja jatkuvaksi kouluttamiseksi tulee olemaan suunnitelma. Tämä vaatii riittävän resurssoinnin koordinaatiolle eli THL:n. Keskeisille selvittäville viranomaisille tulee olla tarjolla jatkuvaa ja riittävän räätälöityä koulutusta, jolla vastataan juuri kyseisen viranomaistehtävän tarpeisiin. THL:ssä tulee olla mahdollisuus antaa myös menetelmällistä tukea eri toimijoille, jotta yksiköiden työ kehittyy.

Henkilöstön määrän tulee olla sellainen, että tutkinnot eivät viivästy kohtuuttomasti, lasten odotusaika ei muodostu pitkäksi ja työntekijöiden työtaakka on kohtuullinen. Riittävän ja osaavan henkilöstön turvaaminen on tutkinnassa olevien lasten etu, josta on huolehdittava. Henkilöstöllä tulee myös olla mahdollisuus tuntea alueensa palvelut sekä tehdä yhteistyötä järjestötoimijoiden kanssa.

6 § Työnohjaus

Pykälä työnohjauksesta on hyvä, työntekijöille on järjestettävä työnohjausta.

7 § Järjestämisvastuu

Järjestämisvastuusta ollaan säätämässä järkevästi. On hyvä, että kullakin viidellä yksiköllä voisi jatkossakin olla satelliittiyksiköitä, joiden tulisi mahdollistaa avun järjestäminen kohtuullisien matkojen päässä.

Neuvontatehtävän näkeminen julkisena tehtävänä tässä kontekstissa on ymmärrettävää. Ensi- ja turvakotien liitto näkee kuitenkin, että viranomaisella tulisi olla mahdollisuus tehdä yhteistyötä kolmannen sektorin toimijan kanssa, mikäli lapsi tai vanhempi tosiasiallisesti jo saavat apua järjestöltä. Auttavien tahojen yhteistyön tulisi olla mahdollista lapsen edun mukaisesti.

8 § Sopimus ja kustannusten korvaaminen

THL:n rooli sopimuksen osapuolena on kannatettava.

9 § Korvauksen maksaminen

Ehdotus maksamisesta ja saatujen tulojen käytön selvittämisestä ovat kannatettavat.

10 § Ohjaus, koulutus ja yhteistyö

THL:lle ehdotetaan tehtäväksi ohjata, kehittää ja seurata laissa tarkoitettuja yksiköitä. Tämä on kannatettavaa yhdenmukaisen avunsaamisen, laadun ja toimintatapojen näkökulmasta. Kansainvälinen yhteys ja valtakunnallinen kehittämisohjelma muiden keskeisten sidosryhmien kanssa ovat kannatettavia.

Ehdotamme järjestöjen lisäystä listaan, jossa mainitaan tahoja, joille THL suuntaisi koulutuksia.

11 § Voimaantulo

-

Esityksen vaikutusarviot

-

Mahdolliset muut kommentitne esitysluonnoksesta

Ensi- ja turvakotien liitto kannattaa esitystä muutamin edellä kerrotuin muutosehdotuksin. Kokonaisuudessaan esitys vahvistaa yhdenmukaista työtä lapsiin kohdistuvan väkivallan rikosepäilyjen selvittämisessä sekä tukee vaikeiden huoltoriitojen selvittämistyötä. Koordinaativastuun antaminen THL:lle on järkevää, mutta sen resurssien tulee olla riittävät vaadittuun työhön. Yhteys lastensuojeluun ja psykososiaaliseen tukeen saisi olla vahvemmin kirjoitettu pykäliin ja niiden perusteisiin. Samoin yhteys väkivaltatyötä tekeviin järjestöihin olisi hyvä näkyä mahdollisena yhteistyökumppanina.

Siltaniemi Aki
Ensi- ja turvakotien liitto ry